

Noem mij jouw muziek...

Louise O. Fresco

KCO-Forum Lezing ter gelegenheid van het Kennismakingsconcert op 4 juli 2012

Enkele jaren geleden woonde ik in Algiers een diner bij in El Mouradi, het presidentieel paleis uit de tijd van het Ottomaanse Rijk. Het was een formele en grootse aangelegenheid, waarbij een onafgebroken reeks dampende schotels werd binnen gebracht met gestoofd lam, pruimen en amandelen. Op een laag podium zorgde een groep muzikanten op traditionele instrumenten voor begeleiding. Het was een fascinerende melodie met een voor mij onnavolgbaar ritme. Luister even mee naar Qanuna Taqasim <http://www.youtube.com/watch?v=NqSKXimnl6Y>

Ik verzocht mijn tafelenoot, een nogal stijve voormalige minister, me iets te vertellen over deze muziek. Dat brak het ijs en hij volgde met een lange ontboezeming. Van westerse klassieke muziek wist hij ook wel wat, vertelde hij, want hij had in Parijs gestudeerd. Maar, zo zei hij, dit was *zijn* muziek. "Altijd als ik de *عود*, 'ud (luit) hoor, dan weet ik dat ik ten diepste Arabier ben."

Dat is toch een mooie illustratie van de relatie tussen identiteit, of zo je wilt, etniciteit, en muziek, of ruimer, cultuur, niet waar? Prachtig dat hij zich Arabier voelde bij het horen van de 'ud. Maar wacht even! Ik voel me geen Italiaan als ik Verdi hoor, hoe zeer ik aan Italië gehecht ben, de taal spreek en er lang gewoond heb. En ik voel me al helemaal niet speciaal Nederlander als ik een kerkorgel hoor, hoogtepunt van de Nederlandse instrumentenbouw. En net zo min als ik Sweelinck of Peter Schat hoor.

Wie even nadenkt, ziet dat de relatie tussen identiteit en muziek niet zo eenduidig ligt. Bovendien, ook ik, niet-Arabier, raakte tijdens dat diner in de ban van de klassieke Arabische muziek. En ik zou even goed kunnen zeggen dat ook dat deel uit maakt van wie ik ben, iemand met belangstelling voor andere culturen, die gereisd heeft en graag muziek hoort. Je hoeft geen Arabier te zijn om klassieke Arabische muziek mooi te vinden. Dat blijkt ook wel uit de liefde in Oost Azië voor het 19^e-eeuwse romantische repertoire, voor Chopin of Schubert.

Maar goed, zou u kunnen tegenwerpen, Chinezen, Koreanen of Japanners die van klassieke westerse muziek houden zijn beïnvloed door het feit dat Europa ooit – ooit! – dat machtige werelddeel was waar allerlei begerenswaardigs vandaan kwam. Dat lijkt me geen verklaring. Ten eerste is de relatie met het westen door de eeuwen heen op zijn zachtst gezegd ambivalent geweest, zeker geen kwestie van eenzijdige bewondering. Ten tweede komt die liefde voor het westerse repertoire voor bij de een jonge generatie die opgegroeid is in de opkomende wereldmacht China, voor wie Europa helemaal niet zo relevant is. Goed dan. Je zou ook kunnen wijzen op het feit dat er in Oost Azië heel veel muziek gestudeerd wordt, en dat als je op iets studeert en iets kent, je er meestal van gaat houden.

Iedereen die op pianoles heeft gezeten, weet dat studeren en liefde voor de muziek niet automatisch samen gaan (over de liefde voor de pianofuif zwijg ik). Het ligt nog ingewikkelder, die relatie tussen muziek, appreciatie en cultuur. Zelfs kennis van het repertoire doet er soms niet toe. Ik herinner me hoe ik, ruim dertig jaar geleden, op een van mijn eerste grote reizen, in de Japanse stad Kyoto toevallig in een theater belandde. Op het podium stonden tientallen slaginstrumenten van

uiteenlopende grootte. Ergens in de coulissen klonk ineens een schelle fluit die de drums uitdaagde en opzweept tot er een vloedgolf van ritmes. Het was ballet, topsport en muziek tegelijk. Het klonk anders en zag er anders uit dan alles wat ik tot dan toe had gehoord. Ik had geen enkel aanknopingspunt, ik begreep niet waar deze muziek voor was gecomponeerd, of wanneer. Maar ik raakte wel even volledig in de ban. Dit lijkt op wat ik zag en hoorde:

<http://www.youtube.com/watch?v=T5rDYAFbJfk>

Ook kennis blijkt dus geen voorwaarde om de sensatie van muziek te ervaren. Maar het helpt wel. De Russische schrijver Vladimir Nabókov zei eens dat iedereen kan genieten van een lelie, maar dat een plantkundige er nog meer van kan genieten. En wie het meest geniet is een plantkundige gespecialiseerd in lelies. Zo strikt zou ik dat niet op muziek willen toepassen, al is het wel zo dat je meer hoort als je weet waarnaar en hoe je moet luisteren.

Tussen muziek en identiteit bestaat dus geen een-op-een relatie. Arabische muziek is niet alleen een culturele uiting voor Arabieren, net zo min als Schubert alleen voor Duitsers of Noord Europeanen is. Toch hoeven we er niet aan te twifelen dat muziek en waardering voor muziek tot de kern van onze identiteit behoren. Wie je bent wordt gedefinieerd door je afkomst, je leeftijd, je geslacht, je opleiding, je geloofsopvattingen en nog veel meer, maar ook door de kunst en de muziek die tot je geestelijke bagage horen. Niemand blijft onverschillig ten opzichte van muziek, zelfs volledig dove kinderen kunnen ritmes ervaren. En het bijzondere van muziek is dat de esthetische ervaring iedere keer weer zo onmiddellijk tot ons komt. Meer dan met welke kunstvorm dan ook. Al heb ik vele honderden malen de Goldberg Variationen van Bach gehoord, ze ontroeren me telkens weer. Vanaf de eerste noot is daar de herkenning, onnoemelijk veel sneller en intenser dan bij het lezen van een eerste zin van een favoriet gedicht of een blik op een geliefd schilderij. Sterker nog, het hoeft niet eens goede muziek te zijn. De violist die in de zomer onder mijn raam op het Spui iedere middag de Vier Jaargetijden speelt, en nog vals ook, maakt ondanks dat toch iets bij me los.

Als muziek zo centraal is voor wie wij mensen zijn, en niet gekoppeld hoeft te zijn aan je eigen cultuur, dan lijkt het zinvol om muziek uit alle windstreken te leren kennen. Hoe meer je ervaart, hoe rijker je wordt. Dat geldt voor alle kunst, voor reizen, voor persoonlijke ontmoetingen. Het zou een treurige en onvergeeflijke beperking zijn om je alleen maar bloot te stellen aan wat van je eigen cultuur of traditie komt. Zeker vandaag, in een wereld die piepklein is als een dorp, en onmetelijk groot is met zeven miljard medebewoners, is het een plicht om over de grenzen heen te kijken.

Het grappige is dat de natuur dit soort dingen ook doet, dat over de grenzen kijken. In mijn vak, de landbouwwetenschap, kennen we het fenomeen van de heterose, zeg maar het kruisingseffect. Als twee ongelijksoortige individuen gekruist worden, ontstaat door de combinatie van verschillende genetische kenmerken een eerste generatie van het nageslacht die extra sterk is en soms geheel nieuwe eigenschappen vertoont: de hybride. Het tegenovergestelde bestaat ook, inteelt, de zwakte die optreedt als je individuen kruist die nauw verwant zijn. De biologie van planten kunnen we natuurlijk niet zo naar mensen vertalen, maar u voelt wel aan dat er minstens een metafoor in zit. Wie zichzelf blootstelt aan invloeden van buiten zijn of haar eigen cultuur, ontwikkelt iets nieuws door de combinatie van het bekende en het onbekende.

Dan ontstaat er ruimte voor andere denkbeelden. Dat is meer dan ooit belangrijk nu alom wordt getwijfeld aan supranationale verbanden, aan Europa en aan de Verenigde Naties. De trend gaat op dit moment in de richting van een groeiend nationalisme, een naar binnen gekeerd zijn dat iedere

uiting beoordeelt langs een graadmeter van nationale loyaliteit. Hoe absurd dat is, zie je als je de parallel doortrekt naar de muziek: dan blijft Debussy gereserveerd voor de Fransen en Wagner voor de Duitsers.

De kracht van het ongelijksoortige kruisen zou je naar individuen kunnen vertalen als ‘op een grensvlak leven’ of ‘uit meer dan een cultuur afkomstig zijn’. Het succes van Obama, Kofi Annan of Nabókov heeft veel te maken met het bloot gesteld zijn aan verschillende culturen.

Daarom houd ik van De Muziek van de Zijderoute, een project van de van oorsprong Chinese, in Frankrijk geboren en in de VS opgeleide cellist Yo Yo Ma - zelf een fraai voorbeeld van een ‘hybride’ achtergrond. In zijn Zijderouteproject verkent hij verschillen en overeenkomsten, geografisch en chronologisch, in Centraal Azië, het gebied dat oost en west zo lang verbonden heeft. De uitkomst is een fascinerende mix van herkenbaarheid en vernieuwing, en ik stel me voor dat dat voor iedereen geldt die hiernaar luistert, waar hij of zij ook vandaan komt:

<http://www.youtube.com/watch?v=127x32A7GGE&feature=relmfu>

Hoe inspirerend ook, diversiteit is echter geen doel op zich - anders eindig je met een kakafonie. De analogie tussen muziek en maatschappij mag niet verworden tot een cliché. Een samenleving is geen orkest, instrumentengroepen zijn niet te vergelijken met sociale klassen. Een politiek leider is zeker geen dirigent. De hemel beware ons voor een Rutte of Roemer met dirigeerstokjes! Ook is het geen oplossing om leiders zoveel mogelijk bloot te stellen aan muziek. Het zogenaamde Mozarteffect, dat je slimmer zou worden en betere besluiten zou nemen na het luisteren naar klassieke muziek, blijkt op niets gebaseerd. Muziek, en dus ook Mozart, stimuleert het niveau van dopamine in het brein. Maar dat gebeurt net zo goed door het eten van chocolade. Daar moeten we het niet van hebben.

Wat blijft is de verbinding die muziek kan brengen, tussen mensen van uiteenlopende culturen en achtergronden, zeker in een wereld die zo snel verandert. Van het zelf muziek verkennen, spelend op luisterend, op alle leeftijden, jong en oud. Ik ben ervan overtuigd dat muziek de identiteit versterkt, niet alleen je “eigen” muziek, maar juist als je de diversiteit zoekt. Door te ervaren dat je met anderen, van wat voor afkomst ook, de schoonheid van muziek kunt delen.

Na die avond in Algiers ben ik steeds vaker naar de ‘ud gaan luisteren en ben steeds meer gaan leren over de klassieke Arabische muziek. En wat blijkt? Die ‘ud is, symbool van de Algerijnse identiteit, blijkt helemaal niet Arabisch te zijn, maar Perzisch. Bovendien bestond de ‘ud al in Babylonië, duizenden jaren voor er sprake was van Arabieren in Algerije! Hoe het ook zij, die ‘ud is nu ook deel van mij, net als de muziek van de Zijderoute, de muziek van het KCO en zoveel meer muziek.

Onze identiteit is een optelsom van muziek. Noem mij jouw muziek, en ik vertel je wie je bent.